

แนวทางการกำหนดนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัย ของมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชีย

น้ำทิพย์ วิภาวิน¹

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบันของนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชีย 2) สังเคราะห์แนวปฏิบัติที่ดีของนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยในมหาวิทยาลัยเปิดในต่างประเทศ และ 3) เสนอแนวทางการกำหนดนโยบายของการจัดการข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชีย งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริหารและปฏิบัติงานด้านข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิด 8 แห่งที่เป็นสมาชิกของสมาคมมหาวิทยาลัยเปิดแห่งอาเซียน จำนวน 16 คน และผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 10 คน รวมจำนวน 26 คน เครื่องมือการวิจัยคือ แบบบันทึกข้อมูลและแบบสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา โดยมีการศึกษา 3 ขั้นตอนจากการสัมภาษณ์ การวิเคราะห์เอกสาร และการประชุมกลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัจจุบันของนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชีย พบว่าทุกแห่งมีการจัดเก็บฐานข้อมูลวิจัยและฐานข้อมูลห้องสมุด ส่วนการจัดเก็บข้อมูลวิจัยในคลังสารสนเทศสถาบันมี 4 แห่งจากจำนวนกลุ่มตัวอย่าง 8 แห่ง และมีการเผยแพร่ข้อมูลผลการวิจัยในรูปวารสาร เอกสารการประชุมวิชาการ และรายงานการวิจัย แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์การเผยแพร่ข้อมูลวิจัย 2) ผลการสังเคราะห์แนวปฏิบัติที่ดีของนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยในมหาวิทยาลัยเปิดพบว่าองค์ประกอบของนโยบายการจัดการข้อมูลในมหาวิทยาลัยต่างประเทศส่วนใหญ่มี 5 ด้าน ได้แก่ ขอบเขต เป้าหมาย หลักการ บทบาทความรับผิดชอบ และคำจำกัดความ และ 3) แนวทางการกำหนดนโยบายของการจัดการข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชีย ประกอบด้วยการจัดตั้งคณะทำงานฯ พิจารณาในด้านหลักการ ความรับผิดชอบ ข้อกำหนดทางจริยธรรม ข้อกำหนดทางกฎหมาย และด้านการทำงานร่วมกัน โดยมีประเด็นหลักที่ต้องพิจารณาคือด้านลิขสิทธิ์ในการเผยแพร่ข้อมูลวิจัย

คำสำคัญ : 1. นโยบายการจัดการข้อมูลวิจัย 2. มหาวิทยาลัยเปิดในเอเชีย

¹ รองศาสตราจารย์ ดร. ประจำแขนงวิชาสารสนเทศศาสตร์ สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

อีเมล : namtipstou@gmail.com โทร : 02 504 8511 ถึง 7

The research data management policy guidelines in the Open Universities in Asia

Namtip Wipawin²

Abstract

This research aimed: 1) to study the current status of the research data management policy in the Open Universities in Asia.; 2) to synthesize the best practices of the research data management policy in the Open Universities; and 3) to develop the guidelines to design the research data management policy in the Open Universities in Asia. This research employed qualitative methods with in-depth interviews of 16 staff from 8 member institutions from ASEAN Open Universities and 10 research experts. Purposive sampling was used to select the sample. The research tools included interviewing and recording documents. The research has been analyzed using content analysis in three steps by interviewing, document analysis and focus group. The research findings were as follows: 1) the current status of the research data management policy in the Open Universities in Asia was the collection and dissemination of research articles in journals, proceedings, research databases, and library databases. However, institutional repositories were not applied in all Open Universities. Most universities applied the government open data policy but were still ingenuous of such research data publication. 2) The synthesis of the research data management policy in the Open Universities was composed of at least 5 components such as scope, aims, principle, roles, and responsibilities and definition. 3) The guidelines to design the research data management policy in the Open Universities were the working group to determine principles, responsibilities, ethical requirements, legal requirement, collaborative working, especially the copyright issues of research data.

Keywords: 1. Research data management policy 2. Open University in Asia

² Associate Professor, Ph.D., Department in Information Science, Sukhothai Thammathirat Open University, Nonthaburi, Thailand.
Email address: namtipstou@gmail.com Tel: 02 504 8511 to 7

บทนำ

มหาวิทยาลัยเปิดมีพันธกิจสำคัญในการให้การศึกษาแก่ผู้เรียนในระบบการเรียนการสอนทางไกล ควบคู่ไปกับการทำวิจัยเพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการและเกิดประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม การบริการทางวิชาการแก่สังคม และการทำนุบำรุงและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม การเผยแพร่ผลงานวิจัยจึงเป็นภารกิจสำคัญในการส่งเสริมให้ผู้เข้าใช้เข้าถึงข้อมูลที่เป็นผลการวิจัยนั้นได้โดยไม่มีข้อจำกัด ดังนั้นนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยจึงมีความสำคัญยิ่งต่อการกำหนดให้ผลการวิจัยได้รับการเผยแพร่ผ่านวารสาร การประชุมวิชาการ ฐานข้อมูลวิจัย ฐานข้อมูลห้องสมุด คลังสารสนเทศสถาบันหรือคลังสารสนเทศดิจิทัล ปัจจุบันมหาวิทยาลัยทุกแห่งมีการศึกษา จัดเก็บ และเผยแพร่ข้อมูลวิจัยตามรูปแบบของแต่ละหน่วยงาน โดยเฉพาะในสถาบันการศึกษา หรือ มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ มีการจัดเก็บข้อมูลวิจัยในคลังสารสนเทศหลากหลายรูปแบบและหลายมาตรฐาน โดยมีทั้งการจัดเก็บข้อมูลวิจัยในฐานข้อมูลของห้องสมุด และการจัดเก็บข้อมูลวิจัยโดยบัณฑิตวิทยาลัย สถาบันวิจัย หรือหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการวิจัย

ในขณะที่หลายประเทศให้ความสนใจในการกำหนดมาตรฐานและความร่วมมือในการจัดเก็บและเผยแพร่ข้อมูลวิจัยในรูปแบบดิจิทัลเพื่อการใช้งานในระยะยาว โดยในสหรัฐอเมริกาและยุโรปมีการบริการสารสนเทศงานวิจัย ซึ่งประกอบด้วยการเขียนแผนการจัดการสารสนเทศงานวิจัย (Data Management Plan : DMP) การใช้โปรแกรมเพื่อเขียนแผนการจัดการสารสนเทศงานวิจัย (DMP tool) การทำเอกสารเมตาดาตา (metadata documentation) การจัดเก็บข้อมูลวิจัยเพื่อการใช้งานระยะยาวไว้ในคลังสารสนเทศสถาบัน (institutional repository) ครอบคลุมถึงระบบคลังสารสนเทศสถาบันและตัวระบุวัตถุดิจิทัล (persistent identifier) และการจัดฝึกอบรมเพื่อให้ความรู้แก่นักวิจัยในการจัดการข้อมูล โดยมีเป้าหมายให้นักวิจัยในมหาวิทยาลัยวางแผนจัดเก็บข้อมูลวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นทำโครงการวิจัย โดยเขียนไว้ในแผนการจัดการสารสนเทศงานวิจัย หลายประเทศได้จัดตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงขึ้น เรียกว่า ศูนย์อนุรักษ์ข้อมูลวิจัย (data curation center) หรือในห้องสมุดมีบริการใหม่ที่เรียกว่า บริการสารสนเทศงานวิจัย (research data service, data curation service)

นโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยจึงมีความสำคัญตั้งแต่เริ่มต้นของการจัดการข้อมูลวิจัย (European Commission DG Research & Innovation, 2013) ดังจะเห็นได้จากสมาคมมหาวิทยาลัยยุโรปได้จัดตั้งคณะทำงานนโยบายการวิจัยเพื่อร่วมกันจัดทำแนวทางในการกำหนดนโยบายการวิจัยตั้งแต่ พ.ศ. 2553 เรียกว่า Research Policy Working Group (RPWG) สภาวิจัยเศรษฐกิจและสังคมของอังกฤษ ได้มีการกำหนดนโยบายข้อมูลวิจัย (Economic and Social Research Council: ESRC) (research data policy) เช่นเดียวกับทุกมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา แคนาดา และออสเตรเลีย เพื่อกำหนดแนวทางการจัดการข้อมูลวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นเขียนโครงการวิจัยและจัดทำแผนการจัดการข้อมูลวิจัย การฝากข้อมูลไว้ในคลังสารสนเทศดิจิทัล การกำหนดรายละเอียดของข้อมูล การจัดการด้านลิขสิทธิ์ และการเผยแพร่ข้อมูลวิจัยแบบเสรีตามนโยบายการเข้าถึงข้อมูลแบบเสรี (open access policy) ของแต่ละมหาวิทยาลัย

นโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยจึงทำขึ้นเพื่อสนับสนุนผู้ให้ทุนในการกำหนดแนวทางการรวบรวมข้อมูลวิจัย การผลิตและการใช้ข้อมูลซ้ำ โดยกำหนดบทบาทความรับผิดชอบของนักวิจัยและมหาวิทยาลัย บทบาทของคลังสารสนเทศสถาบันหรือคลังสารสนเทศดิจิทัล โดยทั่วไปนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยมี 3 ส่วนประกอบ ได้แก่ ส่วนที่ 1 หลักการการจัดการข้อมูลวิจัย ส่วนที่ 2 แนวปฏิบัติในการดำเนินงาน และส่วนที่ 3 คำอธิบาย

บทบาทความรับผิดชอบของทุกภาคส่วนและนโยบายที่เกี่ยวข้อง

การจัดการข้อมูลวิจัยเป็นการกำหนดแนวทางการจัดเก็บและเผยแพร่ข้อมูลวิจัยทั้งในมหาวิทยาลัยปิดและมหาวิทยาลัยเปิด มหาวิทยาลัยเปิดเป็นสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการเรียนการสอนในระบบเปิดใช้รูปแบบการศึกษาทางไกล ให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ผ่านสื่อการเรียนรู้หลากหลายรูปแบบ ที่รับผู้เรียนเข้าเรียนแบบไม่จำกัดจำนวนหรือตามเงื่อนไขที่กำหนด ไม่มีชั้นเรียนตามปกติเหมือนมหาวิทยาลัยทั่วไป

แนวปฏิบัติที่ดีในมหาวิทยาลัยเปิดจึงเป็นวิธีการที่เหมาะสมที่มีขั้นตอนการดำเนินงาน ที่ส่งผลให้การดำเนินงานบรรลุผลตามเป้าหมาย ที่ส่งผลให้การดำเนินงานของมหาวิทยาลัยเปิดประสบความสำเร็จหรือมุ่งสู่ความเป็นเลิศตามเป้าหมาย ที่มีหลักฐานความสำเร็จที่ปรากฏชัดเจน โดยมีการบันทึกวิธีปฏิบัติเป็นเอกสารสามารถเผยแพร่ให้หน่วยงานภายในและภายนอกนำไปใช้ประโยชน์ได้ แนวปฏิบัติที่ดีจึงเป็นตัวอย่างที่ดี ที่จะทำให้มหาวิทยาลัยเปิดมีนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยให้สามารถใช้ประโยชน์จากการเข้าถึงข้อมูลวิจัยได้สะดวกยิ่งขึ้น โดยมหาวิทยาลัยเปิดมีกระบวนการผลิตเนื้อหาบทเรียนที่เป็นระบบ ทั้งที่เป็นสื่อหลักและสื่อเสริมที่มหาวิทยาลัยจัดเตรียมไว้เป็นบทเรียน เป็นแบบฝึกปฏิบัติและเป็นกิจกรรมการศึกษาทางไกลให้ศึกษาด้วยตนเอง มีระบบการวัดและประเมินผลความรู้ และประสบการณ์การเรียนรู้ที่มั่นใจได้ว่าผู้สำเร็จการศึกษามีคุณภาพมาตรฐานทัดเทียมมหาวิทยาลัยทั่วไป

มหาวิทยาลัยเปิดที่เป็นสมาชิกถาวรของสมาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยเปิด (Asian Association of Open Universities) มีมหาวิทยาลัยเปิดที่เป็นสมาชิกจำนวน 44 แห่ง จากการศึกษาสภาพปัจจุบันและแนวทางในอนาคตของคลังสารสนเทศดิจิทัลในเอเชีย (Loan, 2014) พบว่าคลังสารสนเทศดิจิทัลที่มีการจัดเก็บและเผยแพร่ข้อมูลวิจัยในเอเชียจากนามุกรมคลังสารสนเทศดิจิทัล (Open DOAR) มีจำนวน 400 แห่งเป็นอันดับสามรองจากยุโรปและอเมริกาเหนือ โดย 8 ใน 10 แห่งเป็นคลังสารสนเทศดิจิทัลในประเทศญี่ปุ่น อินเดีย ไต้หวัน จีน อินโดนีเซีย มาเลเซีย เกาหลีและไทย ดังนั้น การศึกษานโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชียที่มีคลังสารสนเทศดิจิทัล จะช่วยให้ได้ตัวอย่างแนวทางการกำหนดนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยเพื่อการจัดการข้อมูลวิจัยที่เป็นระบบและเป็นประโยชน์ในการพัฒนาระบบการศึกษาทางไกล

จากการศึกษาเกี่ยวกับนโยบายข้อมูลวิจัยในระบบเปิด การจัดเก็บและเผยแพร่ข้อมูลวิจัยในฐานะข้อมูลและคลังสารสนเทศสถาบันในงานวิจัยเรื่อง มาตรฐานการจัดการข้อมูลวิจัยในคลังสารสนเทศสถาบันของมหาวิทยาลัยไทย (Wipawin, 2016) ผลการวิจัยพบว่า มหาวิทยาลัยไทยส่วนใหญ่ไม่มีนโยบายในการกำหนดให้ข้อมูลวิจัยเป็นข้อมูลเปิด (open data) ที่จัดเก็บไว้ในคลังสารสนเทศสถาบันเพื่อการใช้งานในระยะยาว โดยห้องสมุดเป็นผู้รับผิดชอบการจัดการข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัย ในขณะที่เดียวกันการจัดเก็บและเผยแพร่ข้อมูลวิจัยในฐานะข้อมูลและคลังสารสนเทศสถาบันผลการวิจัยพบว่า ข้อมูลวิจัยในส่วนของวิทยานิพนธ์และรายงานการวิจัยในห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทยทุกแห่ง มีการวิเคราะห์หมวดหมู่และการลงรายการโดยจัดทำเมตาดาตา (metadata) ในการอธิบายรายละเอียดของไฟล์ข้อมูลดิจิทัล เพื่อจัดเก็บและการใช้งานในระยะยาว ในขณะที่หลายสถาบันที่เผยแพร่ข้อมูลวิจัยโดยสำนักวิจัยและคณะต่าง ๆ แต่ยังคงขาดการจัดการข้อมูลวิจัยโดยการลงรายการเพื่อการใช้งานในระยะยาว ได้แก่ข้อมูลวิจัยที่เป็นรูปเล่มวิทยานิพนธ์และรายงานการวิจัย และข้อมูลวิจัยที่เป็นไฟล์ดิจิทัลวิทยานิพนธ์และรายงานการวิจัยฉบับเต็มโดยสถาบันอุดมศึกษาเอกชนหลายแห่งขาดระบบฐานข้อมูลวิจัยเพื่อการสืบค้น (Boontham, 2010) จากปัญหานี้ส่งผลทำให้เกิดปัญหาการจัดการระบบข้อมูลวิจัยในมหาวิทยาลัยยังขาดความครบถ้วน รวมถึงข้อมูลในฐานะข้อมูลเอกสารฉบับเต็มในรูปอิเล็กทรอนิกส์

(ThaiLIS)

ผลการวิจัยของน้ำทิพย์ ภิภาวิน (Wipawin, 2016) พบว่า ปัญหาการจัดการข้อมูลวิจัยในมหาวิทยาลัยไทย จำแนกเป็น 2 ด้าน ได้แก่ ด้านข้อมูลวิจัย และด้านการจัดการข้อมูลวิจัย โดยข้อมูลวิจัยที่เผยแพร่ในคลังสารสนเทศสถาบันส่วนใหญ่เป็นการรายงานผลการวิจัยในรูปวิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัยที่เป็นผลการวิจัย (research output) แต่ยังคงขาดไฟล์ข้อมูลดิบที่สนับสนุนผลการวิจัย (datasets) ที่เป็นไฟล์ตาราง ไฟล์ภาพ ไฟล์เสียง จากรายงานเรื่องระบบวิจัยเพื่อเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางปัญญาของประเทศ (Research System for Intellectual Infrastructure, 2015) สะท้อนว่าการปฏิรูประบบข้อมูลเพื่อการพัฒนาประเทศเป็นวาระปฏิรูปที่สำคัญและเร่งด่วน ที่ปัจจุบันข้อมูลของประเทศยังขาดความพร้อมใช้ ขาดความน่าเชื่อถือ ขาดความสอดคล้องกับการใช้งาน ขาดการบูรณาการระหว่างหน่วยงาน รวมทั้งขาดข้อมูลระดับพื้นที่ที่จะนำไปสู่การบริหารจัดการในระดับชุมชน และรายบุคคล ดังนั้นการจัดการระบบข้อมูลวิจัยให้ได้มาตรฐานเพื่อความสะดวกในการเข้าถึง จึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาระบบวิจัยเพื่อเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางปัญญาของประเทศ

ดังนั้น เพื่อสร้างความตระหนักให้มหาวิทยาลัยเปิดได้กำหนดแนวทางการเผยแพร่ผลการวิจัยแบบเปิด จึงจำเป็นต้องศึกษาแนวทางการกำหนดนโยบายของการจัดการข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชียเพื่อนำมาเป็นแนวทางสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้มีแนวทางการจัดการข้อมูลวิจัยในมหาวิทยาลัย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชีย
2. เพื่อสังเคราะห์แนวปฏิบัติที่ดีของนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยในมหาวิทยาลัยเปิดในต่างประเทศ
3. เพื่อเสนอแนวทางการกำหนดนโยบายของการจัดการข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชีย

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยนี้ได้แบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informant) ออกเป็น 2 ส่วน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) ได้แก่ ผู้รับผิดชอบด้านการวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิด จำนวน 8 แห่ง ที่เป็นสมาชิกของสมาคมมหาวิทยาลัยเปิดแห่งอาเซียน (Asian Association of Open Universities) แห่งละ 2 คน ได้แก่ หัวหน้างานวิเทศสัมพันธ์หรือผู้แทนและหัวหน้าหน่วยงานวิจัยหรือผู้แทน) รวมจำนวน 16 คน ได้แก่ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (ไทย) Open University Malaysia (มาเลเซีย) Shanghai Open University (จีน) The Open University of Japan (ญี่ปุ่น) Open University of Kaohsiung (ไต้หวัน) University of the Philippines Open University (ฟิลิปปินส์) Korea National Open University (เกาหลีใต้) และ Universitas Terbuka (อินโดนีเซีย) โดยกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชียที่เป็นสมาชิกประเภทถาวร (full members) ของ Asian Association of Open Universities ที่มีการก่อตั้งมากกว่า 10 ปีและมีความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยและบริการงานวิจัย จำนวน 10 คน

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้กำหนดขอบเขตการวิจัยศึกษาในบริบทของมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชียที่เป็นสมาชิกของสมาคมมหาวิทยาลัยเปิดแห่งอาเซียน (Asian Association of Open Universities: AAOU) โดยมีกรอบแนวคิด

การวิจัยที่ประกอบด้วย นโยบายข้อมูลเปิดของรัฐ (government open data policy) ในเอเชีย นโยบายการวิจัย และการจัดการข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชีย เพื่อสังเคราะห์ออกมาเป็นแนวปฏิบัติที่ดีของนโยบาย การจัดการข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชีย โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกจากแต่ละทวีป และ มหาวิทยาลัยในสหราชอาณาจักรเป็นแห่งแรก ที่กำหนดให้ทุกมหาวิทยาลัยที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากรัฐต้องกำหนดนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัย

ขั้นตอนการวิจัย มี 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบันของนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชีย โดยใช้แบบบันทึกข้อมูลและแบบสัมภาษณ์ แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยคือ เอกสาร เว็บไซต์ ฐานข้อมูล งานวิจัยในประเทศไทยและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการจัดการข้อมูลวิจัย ผลการวิจัย และนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัย โดยการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) และการสัมภาษณ์ออนไลน์ผู้รับผิดชอบด้านการวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิด

ขั้นตอนที่ 2 สังเคราะห์แนวปฏิบัติที่ดีของนโยบายของการจัดการข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิดในต่างประเทศ ใช้แบบบันทึกข้อมูล โดยการวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารและเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิดในต่างประเทศ วัตถุประสงค์เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์สังเคราะห์การจัดการข้อมูลวิจัยและผลงานวิจัยที่เผยแพร่ในมหาวิทยาลัยเปิดในต่างประเทศ ใช้เกณฑ์การสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการแยกแยะเนื้อหาตามหมวดหมู่และการวิเคราะห์เนื้อหาที่สอดคล้องกัน และใช้เกณฑ์การเลือกมหาวิทยาลัยในสหราชอาณาจักรที่เป็นสมาชิกของ JISC (Joint Information Systems Committee) ที่มีนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยและมหาวิทยาลัยในต่างประเทศที่เป็นสมาชิกของ Research Data Alliance เช่น มหาวิทยาลัยเปิดในต่างประเทศจำนวน 5 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยเปิดแห่งสหราชอาณาจักร มหาวิทยาลัย New South Wales (UNSW) มหาวิทยาลัย Strathclyde, มหาวิทยาลัย Glasgow (USG), LEARN RDM Project, University of Vienna, มหาวิทยาลัย Pretoria แอฟริกาใต้ และมหาวิทยาลัยในสหราชอาณาจักรจำนวน 80 แห่ง มาใช้เป็นกรอบในการร่างนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชีย

ขั้นตอนที่ 3 เสนอแนวทางการกำหนดนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัย จากการร่างนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชีย โดยการจัดประชุมกลุ่ม (focus group) จากผลการบูรณาการข้อมูลผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 และ 2 โดยใช้แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา ประชากร และกลุ่มตัวอย่างเป็น ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยและบริการงานวิจัยที่ผู้วิจัยเลือกแบบเจาะจง เป็นผู้ที่มีความรู้ประสบการณ์ในการจัดการข้อมูลวิจัยและการจัดการศึกษาทางไกล จำนวน 10 คน ได้ให้ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะจากประเด็นที่ได้จากการสังเคราะห์แนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการข้อมูลวิจัยและการเข้าถึงข้อมูลแบบเสรี ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นและสังเคราะห์ข้อมูลจากการประชุมกลุ่ม โดยการวิเคราะห์ข้อมูลในแบบประเมินมาแจกแจงความถี่ ค่าความเห็นของผู้เชี่ยวชาญในแต่ละข้อคำถาม และหาค่าร้อยละของแต่ละความเห็น หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงนำข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิมาปรับปรุงแล้วนำเสนอรายงานวิจัย และจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

ผลการวิจัย

จากการศึกษาแนวทางการกำหนดนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชีย ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพปัจจุบันของนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยในมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชีย ประกอบด้วยด้านรูปแบบการจัดเก็บข้อมูลผลการวิจัยและการเผยแพร่ผลการวิจัย และด้านประเภทของนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัย ได้แก่

ด้านรูปแบบการจัดเก็บข้อมูลผลการวิจัยและการเผยแพร่ผลการวิจัย รูปแบบการจัดเก็บข้อมูลผลการวิจัยมี 3 รูปแบบ ได้แก่ ฐานข้อมูลวิจัย (Research Databases: RD) ฐานข้อมูลห้องสมุด (Library Databases: LD) มีในทุกสถาบัน และคลังสารสนเทศสถาบัน (Institutional Repository: IR) ที่มีในบางสถาบัน และรูปแบบการเผยแพร่ผลงานวิจัยมี 3 รูปแบบ ได้แก่ การเผยแพร่ผ่านวารสาร (Journals: J) เอกสารการประชุมวิชาการ (Proceedings : P) และรายงานการวิจัยหรือวิทยานิพนธ์ (Research Report or Theses: RR) โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 1 ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันของรูปแบบการจัดเก็บและเผยแพร่ข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชีย

กลุ่มตัวอย่าง	J	P	RR	RD	LD	IR
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (STOU)	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Open University Malaysia (OUM)	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Shanghai Open University (SOU)		✓	✓	✓	✓	
The Open University of Japan (OUJ)	✓	✓	✓	✓	✓	
Open University of Kaohsiung (OUK)		✓	✓	✓	✓	
University of the Philippines Open University (UPOU)	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Korea National Open University (KOU)		✓	✓	✓	✓	
Universitas Terbuka (UT)	✓	✓	✓	✓	✓	✓

ตารางที่ 1 ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีรูปแบบการจัดเก็บข้อมูลวิจัยใน 3 รูปแบบได้แก่ ฐานข้อมูลวิจัย (Research Databases: RD) ฐานข้อมูลห้องสมุด (Library Databases: LD) มีในทุกสถาบัน และคลังสารสนเทศสถาบัน (Institutional Repository: IR) ส่วนรูปแบบการเผยแพร่ผลงานวิจัย ก็มี 3 รูปแบบคือการเผยแพร่ผ่านวารสาร (Journals: J) เอกสารการประชุมวิชาการ (Proceedings: P) และรายงานการวิจัยหรือวิทยานิพนธ์ (Research Report or Theses: RR) โดยมีการจัดเก็บในคลังสารสนเทศสถาบันหรือคลังสารสนเทศดิจิทัล จำนวน 4 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช มหาวิทยาลัยเปิดมาเลเซีย มหาวิทยาลัยเปิดฟิลิปปินส์ และมหาวิทยาลัยเปิดอินโดนีเซีย

ส่วนการเผยแพร่ผลการวิจัยผ่านวารสาร มี 5 แห่ง และมีการเผยแพร่ผ่านวารสารของสมาคมมหาวิทยาลัยเปิดอาเซียนเช่น Asian Association of Open Universities Journal และ ASEAN Journal of Open and Distance Learning (AJODL) และตัวอย่างวารสารที่เผยแพร่โดยมหาวิทยาลัยเปิด ได้แก่

1. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช มีการเผยแพร่ผลงานวิจัยผ่านวารสาร เช่น

- วารสารสุโขทัยธรรมาธิราช
- วารสารอิเล็กทรอนิกส์ด้านการศึกษากาไกล ASEAN Journal of Open and Distance Learning (AJODL) เป็นความร่วมมือของมหาวิทยาลัยเปิด 5 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช มหาวิทยาลัยเปิดมาเลเซีย มหาวิทยาลัยเปิด Terbuka อินโดนีเซีย มหาวิทยาลัยเปิดฟิลิปปินส์ และมหาวิทยาลัยเปิดฮานอยเวียดนาม

- วารสารการจัดการสมัยใหม่ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (OA)
- วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- วารสารวิทยาศาสตร์สุขภาพ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- วารสารนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- วารสารเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา สำนักเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัย

ธรรมาธิราช

2. วารสารมหาวิทยาลัยเปิดในมาเลเซีย Open University Malaysia (OUM) เช่น

- International Journal Business and Management (OA)
- Journal of Open and Distance Learning

Open University Malaysia Knowledge Repository จัดเก็บและรวบรวมข้อมูลผลการวิจัย สิ่งตีพิมพ์ คำกล่าว ฤกษ์ภาคที่เกี่ยวข้องกับ Open University Malaysia (<http://library.oum.edu.my/repository/>)

3. วารสารของมหาวิทยาลัยเปิดอินโดนีเซีย เช่น Universitas Terbuka eJournal

4. วารสารของมหาวิทยาลัยเปิดฟิลิปปินส์ เช่น University of the Philippines Open University Journal, Asian Association of Open Universities Journal

5. วารสารของมหาวิทยาลัยเปิดญี่ปุ่น เช่น Journal of the Open University of Japan, Journal of Multimedia Education

ซึ่งผลการสัมภาษณ์ทั้ง 8 แห่ง ให้ข้อมูลในลักษณะเดียวกันว่า

“มหาวิทยาลัยมีการจัดเก็บและเผยแพร่ข้อมูลผลการวิจัย โดยห้องสมุด หน่วยงานวิจัยและบัณฑิตวิทยาลัย ตามที่เคยปฏิบัติกันมา แต่ยังไม่มีการกำหนดนโยบายการเผยแพร่ผลการวิจัยร่วมกันทั้งมหาวิทยาลัย”

“ส่วนมหาวิทยาลัยที่มีคลังสารสนเทศดิจิทัลหรือคลังสารสนเทศสถาบันเพราะมีนโยบายและแผนงานในการจัดเก็บและรวบรวมข้อมูลบุคคลสำคัญ หรือการจัดเก็บตามหัวเรื่องเฉพาะทางใดทางหนึ่งหรือโดยวัตถุประสงค์อันใดอันหนึ่ง” (STOU, OUM, UPOU, UT)

ด้านประเภทของนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัย ผลการวิจัยพบว่า ประเภทของนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยในมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชีย ได้แก่ นโยบายข้อมูลเปิดของรัฐ (government open data policy) นโยบายการเข้าถึงแบบเสรี (open access policy) และนโยบายข้อมูลวิจัย (research data policy) เป็นดังนี้

ตารางที่ 2 ผลการศึกษาประเภทของนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยในมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชีย

กลุ่มตัวอย่าง	สังกัด	นโยบาย ข้อมูลเปิด ภาครัฐ	นโยบายการ เข้าถึงแบบ เสรี	นโยบาย ข้อมูลวิจัย
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช	รัฐ	✓		
Open University Malaysia	เอกชน	✓	✓	
Shanghai Open University	รัฐ	✓	✓	
The Open University of Japan	เอกชน	✓	✓	✓
Open University of Kaohsiung	รัฐ	✓	✓	
University of the Philippines Open University	รัฐ	✓		
Korea National Open University	รัฐ	✓	✓	
Universitas Terbuka	รัฐ	✓	✓	

ตารางที่ 2 ผลจากการศึกษาสภาพปัจจุบันของนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยในมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชีย ประกอบด้วย นโยบายข้อมูลเปิดของรัฐ (government open data policy) นโยบายการเข้าถึงแบบเสรี (open access policy) และนโยบายข้อมูลวิจัย (research data policy) พบว่าส่วนใหญ่เป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ มีเพียง 2 แห่งที่เป็นมหาวิทยาลัยเอกชน ได้แก่ 1) Open University Malaysia ประเทศมาเลเซีย 2) The Open University of Japan ประเทศญี่ปุ่น มหาวิทยาลัยเปิดในเอเชียทั้ง 8 แห่ง มีนโยบายข้อมูลเปิดของภาครัฐ โดยมี 6 มหาวิทยาลัยที่มีการกำหนดนโยบายการเข้าถึงข้อมูลแบบเสรี ได้แก่ 1) Open University Malaysia ประเทศมาเลเซีย 2) Shanghai Open University ประเทศจีน 3) The Open University of Japan ประเทศญี่ปุ่น 4) Open University of Kaohsiung ประเทศไต้หวัน 5) Korea National Open University ประเทศเกาหลี และ 6) Universitas Terbuka ประเทศอินโดนีเซีย ซึ่งมี 2 มหาวิทยาลัยที่ไม่มีการกำหนดนโยบายการเข้าถึงข้อมูลแบบเสรี ได้แก่ 1) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ประเทศไทย และ 2) University of the Philippines Open University ประเทศฟิลิปปินส์ โดยมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชียทั้ง 8 แห่ง มีการดำเนินงานตามนโยบายการเผยแพร่ข้อมูลตามนโยบายรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ มีการจัดนโยบายการเข้าถึงข้อมูลแบบเสรี แต่มีเพียงที่เดียวที่มีนโยบายการเผยแพร่ข้อมูลวิจัยคือ The Open University of Japan ประเทศญี่ปุ่น

ผลการสัมภาษณ์ พบว่า

“มหาวิทยาลัยปฏิบัติตามแนวทางการเผยแพร่ข้อมูลของรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งมีนโยบายการเข้าถึงข้อมูลแบบเสรี”

“มหาวิทยาลัยมีนโยบายการเผยแพร่ข้อมูลวิจัย เป็นส่วนหนึ่งของ Open Science Policy โดยการสนับสนุนของ Japan Science and Technology Agency” (OUJ)

2. แนวปฏิบัติที่ดีของนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยในมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชีย จากการสังเคราะห์นโยบายการจัดการข้อมูลในมหาวิทยาลัยต่างประเทศจำนวน 5 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยเปิดแห่งสหราชอาณาจักร มหาวิทยาลัย UNSW ซิดนีย์ มหาวิทยาลัย Strathclyde, Glasgow (USG), LEARN RDM Project, University of Vienna, มหาวิทยาลัย Pretoria แอฟริกาใต้ และมหาวิทยาลัยในสหราชอาณาจักร

จำนวน 80 แห่ง พบว่าสามารถจำแนกองค์ประกอบของนโยบายการจัดการข้อมูลมี 10 ส่วน และนำมาสังเคราะห์เป็น 6 ด้าน ได้แก่

ตารางที่ 3 ส่วนประกอบของนโยบายการจัดการข้อมูลในมหาวิทยาลัยต่างประเทศ

ส่วนประกอบของนโยบาย	OU UK	UNSW	USG	LEARN	UP AF
1. ส่วนนำ ประกอบด้วย ชื่อเอกสาร และโลโก้ขององค์กร	✓	✓	✓		
2. ชื่อของนโยบาย	✓	✓		✓	✓
3. เป้าหมาย	✓	✓	✓	✓	✓
4. หลักการ	✓	✓			✓
5. ขอบเขต	✓	✓	✓	✓	✓
6. ข้อความที่เป็นเนื้อหาของนโยบาย	✓	✓		✓	✓
7. บทบาทความรับผิดชอบ	✓	✓	✓	✓	✓
8. การระบุวันที่เห็นชอบและทบทวนนโยบาย		✓			✓
9. ข้อมูลส่วนท้าย		✓	✓		
10. ภาคผนวก การอธิบายคำจำกัดความ	✓	✓	✓	✓	✓

ตารางที่ 3 ผลการสังเคราะห์มหาวิทยาลัยในต่างประเทศ 5 แห่งและจากมหาวิทยาลัยในสหราชอาณาจักรที่มีนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยจำนวน 80 แห่ง พบว่า ส่วนประกอบสำคัญของนโยบายการจัดการข้อมูล ประกอบด้วย ขอบเขต เป้าหมาย หลักการ บทบาทความรับผิดชอบ และการนิยามคำจำกัดความโดยการกำหนดกรอบนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัย จากองค์ประกอบ 10 ส่วนสามารถสังเคราะห์ได้เป็น 6 ด้านพร้อมคำอธิบาย ดังนี้

1. ด้านหลักการ เป็นการเขียนคำอธิบายถึงลักษณะของข้อมูล ได้แก่

1.1 ข้อมูลที่เกิดจากกระบวนการวิจัยเป็นทรัพย์สินที่มีค่าขององค์กร ซึ่งชุดข้อมูล (datasets) เหล่านี้เป็นขององค์กรหรือมหาวิทยาลัย ยกเว้นมีการกำหนดทรัพย์สินทางปัญญาตามข้อตกลงอื่นหรือนโยบายขององค์กร

1.2 ข้อมูลวิจัยจะต้องมีการจัดการเพื่อประโยชน์ของนักวิจัย องค์กรหรือมหาวิทยาลัย และสังคมโดยรวมเพื่อเพิ่มผลกระทบการวิจัยและการตีพิมพ์เผยแพร่ให้มากขึ้น

1.3 งานวิจัยทั้งหมดและวิทยานิพนธ์ขององค์กร/มหาวิทยาลัยต้องดำเนินการตามนโยบายนี้ตามแผนการจัดการข้อมูลวิจัย

2. ด้านความรับผิดชอบของนักวิจัย มหาวิทยาลัย และองค์กร

2.1 ความรับผิดชอบของนักวิจัย

2.1.1 นักวิจัยจะต้องรับผิดชอบต่อการจัดการข้อมูลวิจัยตามข้อกำหนดของมหาวิทยาลัยและองค์กรที่ให้ทุนวิจัย

2.1.2 นักวิจัยจะต้องเปิดเผยข้อมูลวิจัยให้เป็นข้อมูลเปิด (open data) ตามข้อกำหนดทางจริยธรรมและกฎหมาย

2.1.3 เป็นความรับผิดชอบของนักวิจัยที่ต้องแน่ใจว่าข้อมูลวิจัยนั้นสนับสนุนผลการวิจัยที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในคลังสารสนเทศเพื่อการจัดเก็บในระยะยาวและการเข้าถึง

2.1.4 นักวิจัยต้องลงรายการข้อมูลวิจัยพร้อมเมตาดาตาในคลังสารสนเทศสถาบันหรือคลังสารสนเทศดิจิทัลเพื่อให้ให้นักวิจัยอื่นค้นหาข้อมูลวิจัยนั้นได้

2.2 ความรับผิดชอบขององค์กร/มหาวิทยาลัย

2.2.1 มหาวิทยาลัยจะต้องประสานกับผู้ให้ทุน ผู้กำหนดนโยบายและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อให้แน่ใจว่านโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยเป็นนโยบายขององค์กร

2.2.2 เป็นความรับผิดชอบของคณบดีหรือผู้อำนวยการที่ดูแลงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ในการจัดการและเผยแพร่ผลการวิจัยโดยปฏิบัติตามข้อกำหนดของผู้ให้ทุนที่ระบุว่าต้องเผยแพร่ผลการวิจัย

2.2.3 มหาวิทยาลัยต้องบริการการเข้าถึงบริการ การจัดเก็บ การสงวนรักษางานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่ทำภายใต้ชื่อหรือสังกัดองค์กร/มหาวิทยาลัย

2.2.4 มหาวิทยาลัยต้องจัดฝึกอบรมและให้คำแนะนำตามนโยบายและแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการข้อมูลวิจัยและการสงวนรักษา

2.2.5 ผู้บริหารองค์กร/มหาวิทยาลัย ผู้บริหารทางวิชาการและกลยุทธ์ คณะกรรมการการวิจัย คณบดีและผู้อำนวยการด้านวิชาการและวิจัยต้องรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการข้อมูล

3. ด้านข้อกำหนดทางจริยธรรม เป็นส่วนหนึ่งของด้านข้อความที่เป็นเนื้อหา

ข้อกำหนดทางจริยธรรมในการวิจัยจะต้องได้รับการปกป้อง ตามนโยบายทางจริยธรรมขององค์กรหรือมหาวิทยาลัย รวมถึงจริยธรรมในมนุษย์

4. ด้านข้อกำหนดทางกฎหมาย เป็นส่วนหนึ่งของด้านข้อความที่เป็นเนื้อหา

ข้อกำหนดทางกฎหมายของนักวิจัยแต่ละคนสัมพันธ์กับการจัดการข้อมูลวิจัยที่ครอบคลุมถึงมาตรการปกป้องข้อมูล และนโยบายทรัพย์สินทางปัญญา ที่ต้องมีการ Login เข้าสู่ระบบ

5. ด้านการเผยแพร่ข้อมูลวิจัย เป็นส่วนหนึ่งของด้านข้อความที่เป็นเนื้อหา

5.1 การเข้าถึงข้อมูลวิจัยที่อยู่ระหว่างการทำวิจัยควรให้สิทธิเฉพาะนักวิจัยและทีมวิจัยเท่านั้น

5.2 การสนับสนุนข้อมูลวิจัยต้องเผยแพร่เมื่อมีการตีพิมพ์เผยแพร่ออนไลน์ โดยรายงานการวิจัยที่ตีพิมพ์จะต้องระบุข้อความสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลวิจัย

5.3 การสนับสนุนข้อมูลวิจัยต้องจัดเก็บเป็นเวลานานเท่าที่งานวิจัยนั้นยังเป็นประโยชน์ต่อนักวิจัยอื่น ประมาณ 10 ปี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับข้อกำหนดของผู้ให้ทุน

5.4 องค์กรหรือมหาวิทยาลัยยอมรับว่าข้อมูลวิจัยอาจกำหนดโดยเงื่อนไขที่เป็นข้อจำกัดการเข้าถึงด้วยเหตุผลต่าง ๆ โดยระบุไว้ในเมตาดาตา

5.5 การจัดเก็บข้อมูลวิจัยไว้ในคลังสารสนเทศสถาบันหรือคลังสารสนเทศดิจิทัล ควรปฏิบัติตามนโยบายการสงวนรักษาข้อมูลขององค์กรหรือมหาวิทยาลัย

6. ด้านการทำงานร่วมกัน

เป็นความรับผิดชอบของนักวิจัยแต่ละคนที่ต้องมั่นใจในความปลอดภัยของการทำงานร่วมกันในการ

จัดทำข้อมูลวิจัยภายใต้ชื่อของมหาวิทยาลัยที่สังกัด ทั้งในระหว่างกระบวนการทำวิจัยและภายหลังจากงานวิจัยเสร็จสิ้นแล้ว

3. แนวทางการกำหนดนโยบายของการจัดการข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชีย

จากผลการประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยจากสถาบันการศึกษาและหน่วยงานวิจัย พบว่า มีขั้นตอนเริ่มต้นจากการจัดตั้งคณะทำงานที่เกี่ยวข้องกับการให้ทุนวิจัยและการผลิตผลงานวิจัยเพื่อวางนโยบายการจัดเก็บและเผยแพร่ผลงานวิจัยของสถาบัน เมื่อผู้เชี่ยวชาญพิจารณาประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัย พบว่าส่วนใหญ่เห็นด้วยกับประเด็นที่เกี่ยวข้องกับนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยในสถาบันในด้านที่ 1 คือ หลักการ ด้านที่ 2 คือความรับผิดชอบ ด้านที่ 3 คือข้อกำหนดทางจริยธรรม ด้านที่ 4 คือ ข้อกำหนดทางกฎหมาย และด้านที่ 6 คือการทำงานร่วมกัน (คิดเป็นร้อยละ 100) แต่ประเด็นที่เห็นด้วยน้อยที่สุดคือด้านที่ 5 การเผยแพร่ข้อมูลวิจัย (ร้อยละ 60) โดยให้เหตุผลว่าการเข้าถึงข้อมูลวิจัยที่อยู่ระหว่างการทำวิจัยควรให้สิทธิเฉพาะนักวิจัยและทีมวิจัยเท่านั้น รวมถึงการสนับสนุนข้อมูลวิจัยต้องจัดเก็บเป็นเวลานานเท่าที่งานวิจัยนั้นยังเป็นประโยชน์ต่อนักวิจัยอื่น ประมาณ 10 ปี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับข้อกำหนดของผู้ให้ทุน

จากผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 และ 2 สามารถนำมาการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชีย พบว่า มหาวิทยาลัยทุกแห่งจากกลุ่มตัวอย่างมีนโยบายการผลิตผลงานวิจัยตามแผนพัฒนาการวิจัยของชาติ ซึ่งกำหนดให้มีการเผยแพร่ผลงานวิจัยตามข้อกำหนดของแต่ละแหล่งทุนหรือสถาบันการศึกษา ดังเช่น นโยบายการผลิตและผลงานการวิจัยและวิทยานิพนธ์ในระดับบัณฑิตศึกษา จะมีการกำหนดให้เผยแพร่ในวารสาร เอกสารการประชุมทางวิชาการ ส่วนรายงานการวิจัยมีการเผยแพร่ในฐานข้อมูลห้องสมุด และฐานข้อมูลวิจัย ในขณะที่การเผยแพร่ข้อมูลวิจัยหรือผลการวิจัยผ่านคลังสารสนเทศสถาบันมีจำนวนครั้งหนึ่งจากกลุ่มตัวอย่าง (จำนวน 4 แห่ง) แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนานโยบายการเผยแพร่ผลงานวิจัยโดยมีนโยบายการเข้าถึงแบบเสรีผ่านคลังสารสนเทศสถาบันเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เข้าใช้เข้าถึงและใช้ประโยชน์จากข้อมูลที่เกิดจากผลการวิจัยได้ และจากการสังเคราะห์แนวปฏิบัติที่ดีของนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยในมหาวิทยาลัยเปิดในต่างประเทศ นำมาเป็นประเด็นคำถามในการประชุมกลุ่ม

ดังนั้น แนวทางการกำหนดนโยบายของการจัดการข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชียจึงประกอบด้วย การจัดตั้งคณะทำงานฯ พิจารณาในด้านหลักการ ความรับผิดชอบ ข้อกำหนดทางจริยธรรม ข้อกำหนดทางกฎหมาย และด้านการทำงานร่วมกัน โดยมีประเด็นหลักที่ต้องพิจารณาคือด้านลิขสิทธิ์ในการเผยแพร่ข้อมูลวิจัย

อภิปรายผลการวิจัย

ประเด็นเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัย

จากผลการวิจัยที่พบว่า มหาวิทยาลัยเปิดในเอเชียทั้ง 8 แห่งมีการจัดเก็บและเผยแพร่ผลงานวิจัยในรูปแบบวารสาร เอกสารการประชุมวิชาการ ฐานข้อมูลวิจัย ฐานข้อมูลห้องสมุด และคลังสารสนเทศสถาบัน แต่ส่วนใหญ่ยังไม่มีการคลังสารสนเทศสถาบันที่มีนโยบายการเข้าถึงข้อมูลแบบเสรีในระดับสถาบัน ที่เป็นเช่นนี้เพราะการเผยแพร่ผลการวิจัยจากบัณฑิตศึกษาและสถาบันวิจัย จะส่งเข้าห้องสมุดของสถาบันเพื่อเผยแพร่และให้บริการผู้ใช้สอดคล้องกับงานวิจัยของการจัดเก็บและเผยแพร่ข้อมูลวิจัยในฐานข้อมูลและคลังสารสนเทศสถาบัน (Kurata, Leenaraj 2011; Phetwong & Tuamsuk 2014) ผลการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่ห้องสมุดเป็นผู้รับผิดชอบการ

ดำเนินการคลังสารสนเทศสถาบันทั้งมหาวิทยาลัยไทยและต่างประเทศ โดยข้อมูลผลการวิจัยในส่วนของวิทยานิพนธ์และรายงานการวิจัยในห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทยทุกแห่ง มีการวิเคราะห์หมวดหมู่และการลงรายการโดยจัดทำเมตาดาตา (metadata) ในการอธิบายรายละเอียดของไฟล์ข้อมูลดิจิทัล เพื่อจัดเก็บและใช้งานในระยะยาว ในขณะที่หลายสถาบันที่เผยแพร่ข้อมูลวิจัยโดยสำนักวิจัยและคณะวิชายังขาดการจัดการข้อมูลวิจัยโดยการลงรายการเพื่อการใช้งานในระยะยาว ได้แก่ข้อมูลวิจัยที่เป็นรูปเล่มวิทยานิพนธ์และรายงานการวิจัย และข้อมูลวิจัยที่เป็นไฟล์ดิจิทัลวิทยานิพนธ์และรายงานการวิจัยฉบับเต็มโดยสถาบันอุดมศึกษาหลายแห่งขาดระบบฐานข้อมูลวิจัยเพื่อการสืบค้น

จากปัญหานี้ส่งผลทำให้เกิดปัญหาการจัดการระบบข้อมูลวิจัยในมหาวิทยาลัยยังขาดความครบถ้วน ผลการวิจัยของน้ำทิพย์ วิภาวิน (Wipawin, 2016) พบว่า ปัญหาการจัดการข้อมูลวิจัยในมหาวิทยาลัยไทย จำแนกเป็น 2 ด้านได้แก่ ด้านข้อมูลวิจัย และด้านการจัดการข้อมูลวิจัย โดยข้อมูลวิจัยที่เผยแพร่ในคลังสารสนเทศสถาบัน ส่วนใหญ่เป็นการรายงานผลการวิจัยในรูปวิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัยที่เป็นผลการวิจัย (research output) แต่ยังขาดไฟล์ข้อมูลดิบที่สนับสนุนผลการวิจัยเรียกว่า datasets ที่ใช้สนับสนุนกระบวนการวิจัยที่เป็นไฟล์ตาราง ไฟล์ภาพ ไฟล์เสียง ส่วนข้อมูลวิจัยที่เผยแพร่ในฐานข้อมูลและคลังสารสนเทศสถาบันของห้องสมุดส่วนใหญ่มีการลงรายการเพื่ออธิบายรายละเอียดของข้อมูลด้วยเมตาดาตา แต่ข้อมูลวิจัยที่จัดเก็บและเผยแพร่โดยสำนักวิจัยและสำนักบริการคอมพิวเตอร์บางแห่งยังขาดการลงรายการเมตาดาตาตามมาตรฐาน ทำให้เป็นข้อจำกัดในการค้นหาและเข้าถึงข้อมูลวิจัยของผู้ใช้ อีกทั้งยังขาดกระบวนการรับรองความถูกต้องและความครบถ้วนของข้อมูลเพื่อให้ผู้ใช้นั้นใจในคุณภาพของข้อมูลที่ได้รับ อีกทั้งขาดนโยบายเป็นลายลักษณ์อักษรในการจัดเก็บและเผยแพร่ข้อมูลวิจัยในระยะยาว และขาดแนวปฏิบัติของกระบวนการดำเนินงานในลักษณะ Flow เดียวกันทั้งมหาวิทยาลัย เพื่อให้การจัดเก็บข้อมูลครบถ้วนและเอื้อประโยชน์ให้ผู้ใช้เข้าถึงข้อมูล ณ จุดเดียว และขาดการประสานความร่วมมือเพื่อการจัดการด้านลิขสิทธิ์เพื่อจัดทำข้อตกลงในการจัดเก็บและเผยแพร่ข้อมูลทางวิชาการของมหาวิทยาลัย

ประเด็นเกี่ยวกับแนวปฏิบัติที่ดีของการจัดการข้อมูลวิจัยในต่างประเทศ

ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบของนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยมี 10 ส่วน จำแนกเป็น 6 ด้านได้แก่ ด้านหลักการ ด้านความรับผิดชอบของนักวิจัย มหาวิทยาลัยและองค์กร ด้านข้อกำหนดทางจริยธรรม ด้านข้อกำหนดทางกฎหมาย ด้านการเผยแพร่ข้อมูลวิจัย และด้านการทำงานร่วมกัน ที่เป็นเช่นนี้เพราะสอดคล้องกับนโยบายของสมาคมมหาวิทยาลัยยุโรปที่ร่วมกันจัดทำแนวทางในการกำหนดนโยบายการวิจัยตั้งแต่ พ.ศ. 2553 เรียกว่า Research Policy Working Group (RPWG) (2014) สภาวิจัยเศรษฐกิจและสังคมของสหราชอาณาจักร ได้มีการกำหนดนโยบายข้อมูลวิจัย (ESRC Research Data Policy) และมีกรอบนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัย (Research Data Management Policy Framework) ในมหาวิทยาลัยแทบทุกแห่งในสหราชอาณาจักรที่ผู้ให้ทุนวิจัย (Hegger, Marks, Janssen, Schuit, Keijzers & Oers, 2016) ได้แก่ สภาการวิจัย ได้กำหนดนโยบายการจัดการข้อมูลด้วยความคาดหวังงานวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากรัฐถือเป็นทรัพย์สินทางปัญญาสาธารณะที่ควรเป็นข้อมูลเปิดและอนุญาตให้เข้าถึงได้โดยมีข้อจำกัดให้น้อยที่สุด เช่นเดียวกับทุกมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา แคนาดา และออสเตรเลีย เพื่อกำหนดแนวทางการจัดการข้อมูลวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นเขียนโครงการวิจัยและจัดทำแผนการจัดการข้อมูลวิจัย การฝากข้อมูลไว้ในคลังสารสนเทศดิจิทัล การกำหนดรายละเอียดของข้อมูล การจัดการด้านลิขสิทธิ์ และการเผยแพร่ข้อมูลวิจัยแบบเสรีตามนโยบายการเข้าถึงข้อมูลแบบเสรีของแต่ละมหาวิทยาลัย

ประเด็นเกี่ยวกับแนวทางการกำหนดนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัย

ผลการประชุมกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยจากสถาบันการศึกษาและหน่วยงานวิจัย พบว่า มีขั้นตอนสำคัญคือ 1. การประชุมร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 2. การกำหนดนโยบาย 3. การทำแผนงานและโครงการ 4. การประเมินเพื่อสำรวจความพึงพอใจของผู้ให้บริการข้อมูล การเริ่มต้นการกำหนดนโยบายต้องมีการประชุมร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่เห็นด้วยกับหลักการ ความรับผิดชอบ ข้อกำหนดทางจริยธรรม ข้อกำหนดทางกฎหมาย และการทำงานร่วมกัน (ร้อยละ 100) แต่ยังไม่แน่ใจในการเผยแพร่ข้อมูลวิจัย (ร้อยละ 60) ว่า การเข้าถึงข้อมูลวิจัยที่อยู่ระหว่างการทำวิจัยควรให้สิทธิเฉพาะนักวิจัยและทีมวิจัยเท่านั้นที่เป็นเช่นนั้นเพราะงานวิจัยส่วนใหญ่เป็นงานของนักศึกษาซึ่งอยู่ในรูปของวิทยานิพนธ์และดุษฎีนิพนธ์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Wittayawuttikul, Wipawin & Premkamolnetr (2015) ที่พบว่าผลงานวิจัยของอาจารย์มหาวิทยาลัยวิจัยไทย โดยเฉพาะสาขาวิชาวิทยาศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์ส่วนใหญ่เป็นผลงานของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ซึ่งเป็นผู้เก็บข้อมูลและทำการทดลองวิจัย ดังนั้น การจัดการเรื่องลิขสิทธิ์ผลงานวิจัยในมหาวิทยาลัยจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องมีการศึกษาเพื่อกำหนดแนวทางให้สอดคล้องกับนโยบายการเข้าถึงข้อมูลแบบเสรีและนโยบายด้านการเปิดเผยข้อมูล ตามนโยบายดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้ผู้ใช้เข้าถึงข้อมูลที่เป็นผลการวิจัยได้โดยไม่มีข้อจำกัดด้านค่าใช้จ่าย และเพื่อประโยชน์ในการต่อยอดงานวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ คือ ควรกำหนดนโยบายการจัดเก็บและเผยแพร่ข้อมูลผลการวิจัยในระดับสถาบัน เพื่อให้ผู้ใช้เข้าถึงผลการวิจัยในระบบเปิด ในรูปแบบนโยบายการเข้าถึงข้อมูลแบบเสรี (open access policy) และนโยบายข้อมูลวิจัย (research data policy) ในระดับมหาวิทยาลัย โดยการตั้งคณะทำงานการจัดทำนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัย (research data management) ในคลังสารสนเทศดิจิทัลตามมาตรฐานสากล สำหรับงานวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยและองค์การภาครัฐ
2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป คือ ควรศึกษานโยบายในการจัดการข้อมูลวิจัย (research data policy) ในรูปข้อมูลดิบที่สนับสนุนผลการวิจัย (dataset) เพิ่มเติมจากการส่งรายงานการวิจัยเพื่อให้ผู้ใช้สามารถต่อยอดงานวิจัยและใช้ข้อมูลซ้ำได้ (data reuse) และการศึกษาแนวทางการแลกเปลี่ยนข้อมูล (data sharing) โดยพัฒนานโยบายการจัดการข้อมูลผลการวิจัยที่เน้นในบริบทของแต่ละมหาวิทยาลัย องค์การการวิจัยระดับชาติ และในภาพรวมของประเทศไทย

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยการศึกษาทางไกล มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และขอขอบคุณทุกท่านที่เกี่ยวข้องในการให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่องานวิจัย



References

- Boontham, Noppawan. (2010). **Strategies for Developing Thai Private Higher Education Institutions Towards Research Universities** (กลยุทธ์การพัฒนสถาบันอุดมศึกษาเอกชนไทยสู่การเป็นมหาวิทยาลัยวิจัย). Faculty of Education, Chulalongkorn University.
- European Commission DG Research & Innovation. (2013). **Open Access Strategies in the European Research Area**. [Online]. Retrieved January 3, 2019 from http://www.science-metrix.com/pdf/SM_EC_OA_Policies.pdf
- Hegger, I., Marks, L. K., Janssen, S. W. J., Schuit, A. J., Keijsers, J. F. M., & Oers, H. A. M. v. (2016). Research for Policy (R4P): Development of A Reflection Tool for Researchers to Improve Knowledge Utilization. **Implementation Science**, 11: 1-10. [Online]. Retrieved January 3, 2019 from <https://implementationscience.biomedcentral.com/track/pdf/10.1186/s13012-016-0496-1>
- Kurata, K., Matsubayashi, M., & Takeda, M. (2017). Research Data Management in Japanese Universities and Research Institutions: Status Report Based On Questionnaire Survey. **Journal of Information Processing and Management**. 60(2): 119-127. [Online]. Retrieved January 3, 2019 from https://www.jstage.jst.go.jp/article/johokanri/60/2/60_119/_article/-char/en
- Leenaraj, Bhonchanitr. (2011). Roles of the Research University Library in Supporting the University's Research (บทบาทของห้องสมุดมหาวิทยาลัยวิจัย ในการสนับสนุนการวิจัยของมหาวิทยาลัย). **Journal of Information Science**, 29(2): 73-86.
- Loan, F. A. (2014). Open Access Digital Repositories in Asia : Current Status and Future Prospects. **International Journal of Information Science and Management**, 12(2): 35-45.
- National Science Technology and Innovation Policy Office. (2016). **Policy and National Plan of Science, Technology and Innovation (2016 - 2025)** (นโยบายและแผนวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมแห่งชาติ (2559 - 2568)). Bangkok: Ministry of Science and Technology.
- Phetwong, Watcharee., & Tuamsuk, Kulthida. (2014). A Comparative Analysis of Institutional Repositories of Thai and Foreign Universities. (การวิเคราะห์เปรียบเทียบคลังสารสนเทศสถาบัน ของมหาวิทยาลัยไทยและต่างประเทศ). **Information Science Journal**, 29(3): 53-64.
- Research Policy Working Group (RPWG). (2014). **European Universities in the European Research Area : Building on Strengths**. [Online]. Retrieved from <https://eua.eu/component/attachments/attachments.html?task=attachment&id=430>
- The secretariat of the house of representatives. (2015). **Research System for Intellectual Infrastructure** (ระบบวิจัยเพื่อเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางปัญญาของประเทศ). Bangkok: The secretariat of the house of representatives.
- Wipawin, Namtip. (2016). Research Data Services (การบริการสารสนเทศการวิจัย). **T. L. A. Bulletin, Thai Library Association**, 60(2): 55-66.

- Wipawin, Namtip. (2016). Research Data Quality Accreditation Standards in Institutional Repositories that are Appropriate for Thai Universities. (มาตรฐานการรับรองคุณภาพการจัดการข้อมูลวิจัยในคลังสารสนเทศสถาบันของมหาวิทยาลัยไทย) **Research Library, Thai Library Association**, 9(2): 119-127.
- Wittayawuttikul, Rujlekha., Wipawin, Namtip., & Premkamolnetr, Nongyao. (2015) The Development of a Social Network Model to Enhance Research Productivity of Faculty Members in Thai Research Universities (การพัฒนาแบบจำลองเครือข่ายทางสังคมเพื่อเพิ่มผลผลิตงานวิจัย ของอาจารย์ในมหาวิทยาลัยวิจัยไทย) **Research Library, Thai Library Association**, 7(1): 1-21.